

BÁTONYI PÁL

Körtvélyes, Kesző és Sárfő magyar földbirtokos családjai

III. rész

A továbbiakban – Buday Bornemissza Bolgár Pál halálát követően – a Wattay családnak Dunakeszivel kapcsolatos tevékenységét dolgoztam fel a fellelt dokumentumok alapján.

A 17. század közepére – valószínűleg a kálvinista vallású földesuraknak köszönhetően – a falu református közössége annyira megerősödött, hogy önálló gyülekezettel rendelkezett, melynek élén 1652-ben Károly Gergely lelkész állt.¹ Wattay Pál, aki 1661-ben apósa örökébe lépve a település földesura lett, ekkor Nógrád vármegyei esküdtként Pilinyben épült kúriájából irányította birtokait. 1661. november 16-án Bécsben kelt adománylevelében „Leopold” (I. Lipót) megerősíti „Paul Vattay de Felső Vatta” birtokait, felsorolva köztük „Körtvélyes, Kesző” neveket is.² Füleken 1663. április 26-án és 1664. november 6-án Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlésein Wattay Pál és Géchy Gáborné Buday Sára eltiltanak mindenkit, különösen Fót, valamint Palota lakóit – többek között – a keszői határtól és azon fekvő Sárfő nevű réttől, az ottani szántóföldektől a Csörsz árkanál lévő határig.³ A vármegye 1667. július 28-i közgyűlésén ifjabb (II.) Wattay Pált szolgabírónak választják, és a kecskeméti járást bízzák rá. E tisztséget 1679-ben bekövetkezett haláláig viseli.

A Wattay család címere az 1600-as évek végéről

A császár és király parancsára a vármegye általános nyomozást végzett a törökök tevékenységével kapcsolatban, 11 kérdésben. Az 1668. április 30-án Fülek várában – a négy szolgabíró, köztük „ifjabb Wathay Pál” és négy esküdt, köztük „idősb Wathay Pál” által – elvégzett nyomozás során minden település (93) küldötteit meghallgatták, így „Kesző” faluból „Tooth” Gergelyt és „Tooth” Jánost is. A keszői küldöttek vallották, hogy a török korábban csak a megszabott adót vitte el, de most már egy keresztből 4 kiló gabonát vesz, és tavaly hamisan 6 szekér szénát vett el. Ha egy ember meghalt a faluban, akkor a török uruk, a pesti Memher aga, 70 forint adót vetett ki a hozzátartozókra. A papokhoz is beszáll a török, és „gazdálkodtat vélek”, háborgatják a keresztény törvényeket is. Hallották, a múlt háború óta sok keresztény veszett el, de számukat nem tudják.⁴

A vármegye alispánja, Bélteky Pál parancsára Barsy János szolgabíró és Dobay János esküdt tanúvallomási jegyzőkönyvet vett fel 1676. szeptember 10-én, melyet „Budai Anna és Budai Sára” kérelmének elbírálása érdekében készítettek. 37 tanút hallgattak meg, kiknek a következő kérdéseket tették fel: Igaz-e hogy a „Sárfű” nevű földet, „az ki Palota felől vagion, ... az kit az forrás hasit, also részét, az ki Kaposztas megierrel határos,” Buday Pál halála után leányai, a kérelmezők szabadon bírták és „Kesző” jobbágyaikkal művelték? Igaz-e, hogy Sárfű Buday Pál halála után került lányai birtokába? Igaz-e, hogy folyó évben, Mária Magdolna napján a fótiak és palotaiak elvitték a keszi jobbágyok búzáját, árpáját és egyéb vetéseit? Vallják meg a váciak, hogy 1673-ban lekaszálták a rétet, és a szénát a török számára elvitték, amit senki nem ellenzett. A tanúk közül négy váci, egy verese gyházi, a Szilágy faluban lakó kb. 30 éves Jánossy Mihály – ki régebben Sánta Péternél és Juhász Györgynél szolgált Kesziben –, két mogyoródi, egy üllői és egy vámosmikolai jobbágy annyit tud, hogy Sárfű Buday Anna és Sára tulajdona volt, és a keszői jobbágyok árendálták⁵. Hallottak róla, hogy a palotaiak gabonát hoztak Sárfűről, valamint arról is, hogy a váciak szénát kaszáltak ott a török számára. Az üllői 40 éves Nagy Miklós, ki tíz éves korában Fóton lakott Varga Jakabnál, csak azt tudja, hogy akkor Palota pusztája volt, Sárfűn marhákat tartottak a forrás mentén, de hogy kié volt és kié most, erre felelni nem tud. A verese gyházi Mészáros Mihály úgy tudja, hogy a Palotán lakó Zsiga Bálint 7 esztendeje bérelt egy darab rétet Sárfűn a kesziektől, és engedelmeükkel vitte el a szénát. Egy zsidói jobbágy és egy cinkotai zsellér szerint Sárfű Buday Pálé, illetve örököséi. Egy vámosmikolai, két szakállasi és két Mikolán lakó jobbágy ugyanezt vallotta. Kosány István gulyás, aki 18 évig lakott Kesziben, tudja, hogy Tóth Gergelytől, a birtokos ispánjától, a váciak szénát vittek el a török számára, sőt Sipos Istókkal ökröket is elhajtottak Sárfűről, és ezeket csak váltságdíj lefizetése után adták vissza. Egy kerepesi, négy béri, egy lonti, két kiskezői, két kisgyarmati, egy cinkotai, egy szódi, két csabai, egy gödöllői, két kerepesi és egy újfalusi lakos csak azt tudják, amit a többiek is. Egyedül a kerepesi Török Mihály vallotta, hogy a szóban forgó gabonát a fótiak vitték el. A 34 éves Molnár Mihály, a Kismémedi falu molnára, id. Wathay Páltól bérelt földet Sárfűn, szántott és kölest vetett ott. Senki nem hallotta soha, hogy Sárfű akár a fótiaké, akár a palotaiaké lett volna, csupán időközönként kaszálót béreltek a szóban forgó pusztán. Sárfű mindenkor Buday Pál, majd leányai birtoka volt.⁶ A jegyzőkönyv alapján a vármegye füleki közgyűlésén 1672. április 8-án a család eltiltja Palota lakóit Csömör, Szent Mihály és Sárfű prédiuumok⁷ jogtalan használatától, az e területekre behatoló állatok elvesztésének és az emberek elfogásának terhe alatt. Az 1676. június 22-i közgyűlésen pedig

1 Torma István (szerk.): *Pest megye régészeti topográfiája. A szobi és a váci járás.* XIII/2. köt. Bp., 1993. 84-85.

2 Magyar Országos Levéltár, P 1744, Wattay család.

3 Borosy András: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1638-1711.* I. Bp., 1983. 165-166, 178.

4 Borosy András: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Közigazgatási és politikai iratok. I. 1618-1670.* Bp., 2001. 252-275.

5 bérbé vették

6 Borosy András, Kisfaludy Katalin, Szabó Attila: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Igazságszolgáltatási iratok II. 1661-1720.* Bp., 1999. 127-128.

7 olyan földbirtok, pusztája, amelynek határai még megvannak, de jobbágyok már nem élnek rajta és földjét a környező települések lakói bérlik.

a család eltiltja Palota és Fót lakóit Csömör és Sárfű prédiuumok jogtalan használatától, és a kölesföldektől is, melyeken tavaly kölest termeltek.

Az 1680. április 12-i közgyűlésen II. Wattay Pál szolgabíró halálakor keletkezett tartozásból 100 forintot elengednek, mert öccse Wattay János a lázadók (kurucok) fogságába esett és csak 22 hónap után, nagy váltságdíj (1000 arany és 4 vég posztó) fejében szabadult.⁸ Az 1681. április 10-i közgyűlésen I. Wattay Pált helyettes alispánná választják. Fülek várát 1682. augusztusában az oszmán seregek a budai pasa vezetésével sikertelenül ostromolták, miközben a Habsburg vezetés nem tett semmit a vár felmentésére. Végül a szultán által odarendelt Thököly Imre vezette kuruc és Apaffy Mihály vezette erdélyi, valamint a moldvai fejedelem csapataira való tekintettel a várvédők feladták a küzdelmet. A lerombolt és felgyújtott várban több vármegye és család értékei, valamint iratai semmisültek meg, illetve jutottak idegen kézre. A Wattay család iratai is eltűntek, mint utóbb kiderült, az erdélyi csapatok kezébe kerültek. A család Besztercebányára költözött, az iratok egy részét csak közel egy évtized múlva sikerült visszavásárolniuk (30000 forintért).⁹

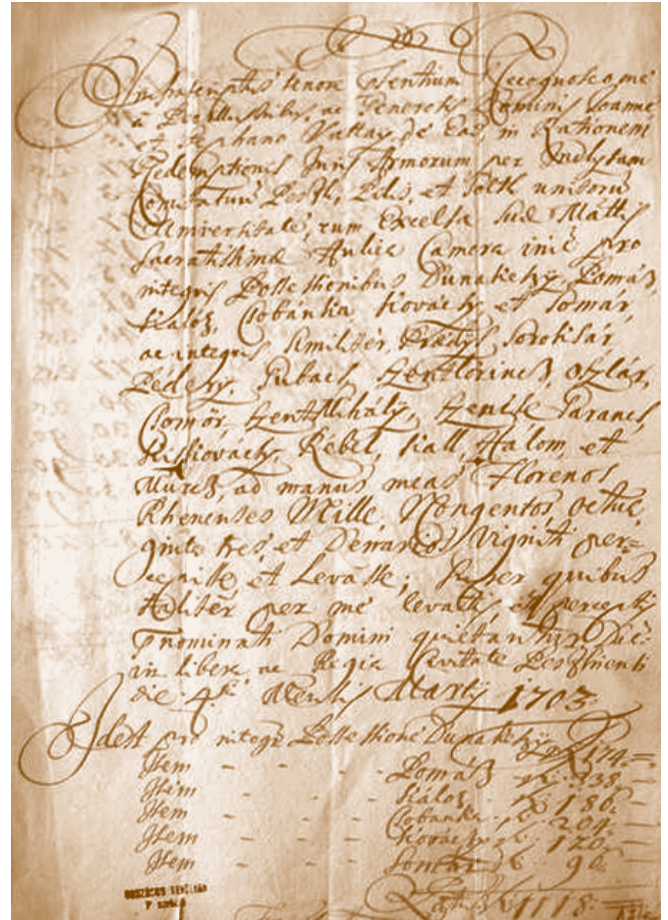
Az oszmán seregek Bécs alatti veresége után 1683 októberében Sobieski János lengyel király csapatai elérték Nógrád vármegyét is. Szécsényt még elfoglalták, de az elhúzódo harcok és a tartalék litván csapatok fosztogatásai miatt hamarosan kivonultak az országból. A Vác városát megszaroló és a környéket kifosztó litván csapatok – „lengyeljárás” – tehetnek valószínűleg Dunakeszi ideglenes elnéptelenedéséről is.¹⁰ A szövetséges keresztény erők 1684 nyarán elfoglalták Vácot és Pestet, de Budát sikertelenül ostromolták. A harcokban – Nógrád megyei nemesi felkelők kötelékében – Wattay János is részt vett katonáival.¹¹ Gácson 1686. június 20-án Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlésén Wattay Jánost a váci járás szolgabírójává választották azzal a feltétellel, hogy 100 forint büntetés terhe alatt Zólyom vármegyéből közelebb, Nógrád vármegyébe kell költöznie. A tisztséget 1689. május 18-ig viselte. A keresztény seregek újabb hadjárata során 1686 szeptemberében Budát is elfoglalták, ezzel a környék végleg felszabadult az oszmán uralom alól. A hadjáratban a Wattayak is részt vettek.

1686. október 19-én Gácson, a vármegye közgyűlésén, felolvassák Esterházy Pál nádor levelét, mely szerint a vármegye portáit az igazságos adókitetés és kvártélyozás céljából ki kell igazítani, ezért egy küldöttséget Budára küldenek. A küldöttség feladata a generális (Lotharingiai Károly) köszöntése a nagy győzelem alkalmából, és a tárgyalás végrehajtása. A hat fős küldöttség tagja Wattay János is. Az Újszerzeményi Bizottságot (Neoacquistica Commissio) 1690-ben hozták létre Bécsben a birtokjogok rendezésére.

A Kollonich Lipót vezette szervezet az egyházi birtokokat elismerte, de a világiakat csak hiteles adományozó okmányok bizonyosságával és 10% adó lefizetése mellett ismerték el, így nagyon sok birtok császári kézbe jutott. Mivel a Wattayak okmányait visszaszerezték, így I. Lipót

1691-ben címeres levélben megerősítette birtokaikat.¹² A nemesekre és a portákra is rendkívüli adókat és porciók¹³ beadását rendelték el, ezért Wattay János 1696. június 30-án Dunakeszi porcióinak csökkentését kérte. Csak 1698. április 14-én, július 1-én, augusztus 24-én és november 13-án vetettek ki különadót Dunakeszire.

A király rendeletére 1702. november 13-án a vármegye 115 katona kiállítását, valamint a „hajdúfogás” kötelezettségét és a jobbágyonkénti 6 forint fegyverjog megváltását rendelte el, amely Dunakeszit is érintette. 1703-ban Dunakesziről ökröket rendeltek ágyúk Kassára vontatásához, valamint munkásokat Szolnok várának javítására. Majd Budára gabonát, abrakot, szénát és marhákat rendeltek, valamint katonákat állítottak a felkelők ellen.

A Wattayak birtokai utáni adók jegyzéke 1703-ból¹⁴

Ezekben az években nemcsak a török ellen harcoló vármegyei magyar nemességet lehetetlenítették el anyagilag, hanem az őshonos református és evangélikus magyar lakosságot is üldözték. A városokba – a rácok megtűrése mellett – csak német lakosság költözhetett, a nem katolikus magyar lakosságot kitelepítették. A Wattayak ugyanekkor betelepítéseket végeztek. Jelentős számú magyar családot csábítottak a Felvidékről Dunakeszire, de növelték a vármegye lakosságának a számát a Szödre hozott magyarokkal és szlovákokkal, illetve a határontúli területekről Nagykovácsiba érkező, többnyire katolikus vagy evangélikus német telepésekkel is.

8 Magyar Országos Levéltár, P 1744, Wattay család.

9 Magyar Országos Levéltár, P 1744, Wattay család.

10 Bátonyi Pál: Újabb adatok Göd 1526-1736 közötti történetéhez. In: Gödi Almanach 2008. Vác, 2008. 22.

11 Harmos Gábor: Adatok Budavár visszavételéhez Nógrád megyéből. In: Századok. Bp., 1886. 159.

12 Magyar Országos Levéltár, P 1744, Wattay család.

13 az országban állomásozó katonaság ellátása

14 Magyar Országos Levéltár, P 1744, Wattay család.